

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет культури й виховання

Кафедра фізичного виховання

Розвиток творчості в спортивних іграх

**Методичні рекомендації
для студентів груп спортивного вдосконалення**

МИКОЛАЇВ
2015

УДК 796.2-057.87
ББК 75.5+74.480.0
Р 64

Друкується за рішенням науково-методичної комісії факультету культури й виховання Миколаївського національного аграрного університету від 16 березня 2015 року, протокол № 6

Укладачі:

Ф. І. Саказли – старший викладач кафедри фізичного виховання,
Миколаївський національний аграрний університет.

Рецензенти:

А. І. Бугайов – директор Миколаївської СДЮШОР з легкої атлетики;

С. В. Овчарук – викладач кафедри фізичного виховання,
Миколаївський національний аграрний університет.

© Миколаївський національний
аграрний університет, 2015

Зміст

Передмова	4
1. Критерії відбору гравців у спортивних іграх	5
2. Складові ігрової творчості	9
3. Методи розвитку творчості	23
4. Запитання програми з розвитку творчості	32
Література	34

Передмова

Найбільші можливості для прояву творчості знаходяться в спортивних іграх. Будь-яка спортивна гра проходить в неповторних умовах. Відомо, що під час матчу гравець несподівано включається в дію, але тут же виникають нові умови з чисельними варіантами. Висококваліфікованих гравців вже не задовольняє рутинна тактика.

Програма розвитку творчості в спортивних іграх вимагає від гравця, в першу чергу, активності та зацікавленості в саморозвитку, в традиційному поєднанні з моторною активністю під час тренування і багатократного повторення відповідних рухових вправ. Тренування збуджує пізнавальну активність гравця, спонукає його до саморозвитку, мотивує гравця на творчість. Гравця необхідно вести, спрямовувати, виховувати, слід спонукати організовувати і надати йому простір для прояву своєї особистості. Такі функції інтелектуального розвитку гравця власне і може виконувати програма розвитку ігрової творчості.

Розвиток творчості вимагає обдумування організації роботи з групою (командою) і правильного вибору методів навчання. Вирішальним є активність учасників під час розв'язання проблемних завдань і пошуку відношення залежності.

В методичних рекомендаціях підкреслюється, що досягнення високих спортивних результатів багато в чому залежить від надійності інтелектуальної сфери гравця, і в першу чергу, від тактичного мислення. Програма розвитку творчості, яка надається в даних методичних рекомендаціях, знайомить з методами та особливостями розвитку ігрової творчості. Програма, спрямована на розвиток творчості у спортивних іграх, складається з інтелектуальної та теоретико-практичної підготовки спортсменів.

Програма розвитку творчості молодих гравців може стати ефективною для покращення як ігрової творчості, так і ігрового мислення. Вона надає широкі можливості тренерам-викладачам демонструвати свої знання та досвід, знаходити резерви для творчості своїх вихованців і цілеспрямовано впливати на розвиток особистості спортсмена.

Ці методичні рекомендації можуть бути використані як викладачами фізичного виховання, так і студентами, при організації та проведенні тренувальних занять з ігрових видів спорту з групою спортивного вдосконалення.

1. Критерії відбору гравців у спортивних іграх

Критерієм відбору гравців у спортивних іграх з напрямком на досягнення результату на високому рівні служить їх виконавчий процес або міра талановитості.

Талант – це поєднання незвичайних сприятливих, генетичних задатків людини, що є важливою умовою розвитку якостей, необхідних для творчого виконання прийомів і дій під час гри. На жаль, вищезгадані компоненти таланту поки що вдається визначити тільки приблизно, оскільки відсутність якого-небудь може бути компенсована іншими, краще розвинутими здібностями.

Таким чином, творчість – це процес створення нестандартного способу виконання дій з новизною, яка відповідає вимогам гри. Це нове бачення узагальнення і осмислення досвіду минулого. Необхідним компонентом творчості є уява, фантазія та інтуїція, обширність кругозору, зосередженість і вибірковість уваги. Творчий процес відбувається тільки при умові вміння бачити, розуміти ситуацію, що виникає, і своєчасно вибрати найбільш оптимальний засіб їх розв'язання.

Не випадково в діях видатних гравців спостерігається особливість ігрового стилю, неповторна ігрова індивідуальність. Вони вносять в гру щось нове, що відрізняє їх від інших. Їх виконання є не стандартним і не шаблонним, а техніка знаходиться на високому рівні. Такий гравець в різних ігрових ситуаціях здатний варіативно використовувати свою техніку. Про таких гравців говорять, що своєї майстерності вони досягли завдяки тому, що шукали, імпровізували, іноді робили помилки, але поступово знаходили свій індивідуальний стиль гри.

Якщо в процесі роботи над вдосконаленням майстерності гравця тренер здійснює правильний підхід, діапазон його ігрового виконання стає більш широким, а рівень творчого розв'язання ігрових ситуацій покращується.

Якщо гравцеві дати готові рецепти гри, ми позбавляємо його від відповідальності за своє виконання. Зрозуміло, що найбільш ефективним здається шлях розвитку ініціативи, де він навчається творчо мислити, самостійно шукати стиль своєї гри.

В спортивних іграх розрізняють індивідуальну і колективну творчість. Колективна творчість – це процес, в якому виступають в єдності як індивідуальні, так і групові (командні) дії гравців. При

цьому вони охоплюють початкове імпровізаційне і наступне багаторазове повторення прийомів і дій, а також відбір усього найбільш досконалого. Тут кожен виконавець повинен найкращим способом проявити свою творчу індивідуальність.

Головним елементом процесу творчості є натхнення. Практичний досвід свідчить, що систематична повсякденна праця і натхнення дають діям спортсмена під час гри доцільність, естетичну привабливість, і як тільки в такому процесі реалізується ідея гравця, вона перетворюється в реально відчутне явище, яке ми сприймаємо як результат.

Творче розв'язання ігрових завдань під час матчу залежить від наявних у гравців знань, досвіду, рівня фізичної працездатності. В ігровій діяльності він зустрічається з труднощами, що полягають у визначенні ігрового ходу, рішенні питання про те, яким із відомих прийомів керуватися в кожній конкретній ситуації. Ці труднощі викликані відсутністю у гравців вміння орієнтуватися на комплекс адекватних ознак ситуацій, без чого не вдається вибрати раціональний тактичний хід.

Ефективність розв'язання тактичних завдань залежить від кількості гравців, що брали участь у ситуації. Особливо складними є ситуації з участю великої кількості гравців. Тут як орієнтування, так і вибір найбільш оптимального способу дій, пов'язані з цілим рядом психічних процесів, які є компонентами творчості. Це: сприйняття, спостереження, увага, мислення, пам'ять, творча уява. Орієнтирами для правильної оцінки ігрових обставин в спортивних іграх є розташування партнерів і суперників, відстань між ними по ширині та глибині поля (майданчика), їх пересування, швидкість напрямку руху м'яча, де провідна роль у швидкому і правильному орієнтуванні належить зоровому сприйняттю.

Психологами встановлено, що творчість можна розглядати як одну із психічних функцій або як особливий фактор. Вона пронизує весь психічний профіль людини у розумовій сфері. Цей фактор оцінюється значно вище, ніж абстрактне мислення. На думку психологів творчий процес організовує всі психічні функції: вольові, інтелектуальні, емоціональні і підсвідомі. Всі вони об'єднані до сфери психіки, як переживання. Цей процес, крім того, інтегрує і розвиває особистість і визначає її дії та поведінку.

Загальні критерії творчості сьогодні вже відомі, але клімат, в якому ця діяльність повинна підтримуватися і розвиватися, поки що є

проблемним. Відкритим залишається її застосування. Найбільші можливості для прояву творчості знаходяться в спортивних іграх. Будь-яка спортивна гра проходить в неповторних умовах. Відомо, що під час матчу гравець несподівано включається в дію, але тут же виникають нові умови з чисельними варіантами. Висококваліфікованих гравців вже не задовольняє рутинна тактика, яка характеризується автоматизованими формулами дій в мінливих ситуаціях. Рутинна тактика повинна наповнюватися творчим мисленням.

Останнім часом публікуються погляди спеціалістів, згідно яких резерви підвищення рівня тактичної майстерності гравців є в інтелектуальній сфері особистості.

Слід визнати, що сучасна теорія спорту не володіє достатніми знаннями і досвідом по розвитку творчості. Поки що методи, якими користуються для визначення творчості в спорті, не перевірені. Відсутні і науково перевірені модифіковані методики по розвитку творчого потенціалу.

Важливою проблемою критеріїв визначення творчих здібностей є питання, що вважати творчим, а що ні. Оскільки універсальних критеріїв не існує, їх необхідно специфікувати по конкретній діяльності гравців. Спортивно-ігрова діяльність носить комплексний характер, але окремі її сторони (змістовна, мотиваційна, операційна), є відносно самостійними (індивідуальними). З точки зору ігрової творчості найбільш ваговою вважається операційна (виконання дії) сторона, тому критерії творчості доцільно шукати власне в ній, в конкретному розв'язанні ігрових ситуацій.

Сенсом розвитку творчого потенціалу є перехід з нижчої якості на нову – вищу. Це і буде перехід з репродуктивного рівня на рівень творчої діяльності гравця. Але важливою проблемою тут є вибір засобів і методів, спрямованих на підвищення її потенціалу.

Виходячи з цього, кваліфікована організація і проведення тренувань повинна бути інтенсивною і спрямованою на ситуаційно обумовлене виконання спортсменом завдань, тобто давати гравцям і командам можливість для творчої самореалізації.

Спеціалісти пропонують:

1. Використовувати можливості дані спортом для творчої саморегуляції.
2. Підвищити інтенсивність спрямованості методів тренування на розвиток творчості.

3. Приймати рішення, вироблені творчим процесом.
4. Позбутися закостенілих уявлень про рухи та ідеал краси.

Це означає, що все залежить від виявлення резервів, відібраних для підвищення спортивної майстерності.

Тренувальний процес – це не тільки виконання спортсменом заздалегідь визначених тренером завдань, а й активна творча смислова діяльність, створення особистої моделі руху, загального саморозвитку гравця, як особистості.

Людина не відкривається перед іншими по вказівці і стає творцем не за рахунок праці до стомлення на кожному тренуванні. Тренування – це тільки відповідний тест на перевірку мислення людини, що дає їй можливість переконуватися між наміром і дією, між наміром і виконанням задуманого, тобто є практичним тестом оцінки власних можливостей.

Головним завданням тренера, в яке він повинен вкласти майстерність, є впевненість і віра у спортсмена, в його бажання повноцінно і самостійно творити.

Існують і погляди, які свідчать про те, що підготовка спортсмена в тренуванні і змаганнях повинна бути творчою, і їх вищою метою є спортивна підготовка гравця.

Творчість як форма не пасивної і не схематичної активності є однією із головних передумов усестороннього і гармонійного розвитку особистості, про що в спорті забувати не слід.

2. Складові ігрової творчості

Психологічна модель висококваліфікованого гравця повинна би складатися із співвідношення 7 складових частин діяльності.

1. Моторна – високий рівень розвитку рухових здібностей та ігрової спритності.
2. Інтелектуальна – адекватний рівень знань, досвіду, здібність до творчого мислення і розв'язання проблем.
3. Мотиваційна – високий рівень виконавчої мотивації, пізнавальних потреб і тенденції до творчості.
4. Вольова – високий психологічний опір, здібність долати несприятливий психічний стан.
5. Соціальна – адекватний рівень соціальних міжзв'язків, кооперування і комунікабельність у спортивному колективі.
6. Адаптаційна – здібність до авторегуляції своєї поведінки, пристосуватися до умов, змінювати їх і мінятися самому.
7. Інтегративно-регулюючі елементи – які координують і керують всіма іншими елементами (частинами) діяльності.

При такому комплексному підході до діяльності гравця можна констатувати, що для досягнення видатних результатів необхідна активна участь всіх елементів діяльності. Окремі елементи у різних гравців компенсуються або замінюються іншими і власне цими показниками і відрізняється якість їх ігрової діяльності.

Діяльність гравця у спортивних іграх необхідно відрізнити і аналізувати з двох точок зору:

- а) з точки зору його активності в тренувальному процесі;
- б) з точки зору його активності під час матчу (змагань).

Таким чином, процес підготовки гравця повинен бути спрямований на виконання і досягнення максимальних показників (в тренуванні), а під час єдиноборств з суперником (в матчі) його діяльність повинна носити творчий характер. Із практичного досвіду відомо, що найбільше уваги під час тренування приділяється моторному компоненту діяльності, тобто розвитку рухових якостей, засвоєнню і вдосконаленню ігрової спритності. Тут виходять із передумови, що чим вищого рівня гравці досягли в моторному компоненті, тим краще створюються сприятливі умови для досягнення успішних показників командою.

З другого боку, в тренуванні відводиться мало часу інтелектуальному елементу діяльності гравця, особливо розвиткові

творчого мислення і розв'язанню ігрових ситуацій. Гравці під час тренування засвоюють прості і типові розв'язання ігрових ситуацій. Це в основному готові рішення, що здійснюються по вказівці тренера, якими гравці оволодівають при мінімальній активності мислення і пізнавальних зусиль. Засвоєння залежить від запам'ятовування тактичних взірців діяльності, які репродукуються гравцями під час матчу з меншими або більшими модифікаціями (змiнами).

Існує думка, що гравці на тренуванні більше відтворюють вказівки тренера навіть тоді, коли існує можливість для саморозвитку. В багатьох випадках його власна творчість з боку тренера оцінюється як небажана, непотрібна і тому заглушується і стримується. Це власне і є протиріччя між активністю гравця на тренуваннях і змаганнях. В матчі під час розв'язання ігрових ситуацій від гравця очікують варіативності і незвичайного завершення. Ці протиріччя між шаблонною підготовкою гравця на тренуванні і вимогами до гнучкої творчості і успішного розв'язання ігрових ситуацій в матчі є джерелом багатьох невдалих дій гравця і зниження якості виконання завдань..

Теорія спортивних ігор повинна вирішити це протиріччя і надати практиці адекватну методику її розв'язання. Практика показує, що для росту спортивної майстерності недостатнє тільки правильне і добре керівництво гравцем. Вдосконалення ігрової майстерності повинно йти шляхом безперервного впливу на психіку та інтелектуальну активність гравця під час тренування.

Під час спроби знайти рішення протиріччям в діях на тренуванні і в матчі виходять із активності дій в матчі тому, що гравця готують до змагань на тренуванні, а не навпаки. Активність гравця в матчі реалізовується під час розв'язання різних по складності ігрових ситуацій, що складає основу елементів тактики. В свою чергу, тактичне виконання залежить від психіки гравця, від якісного сприйняття процесів аналізу ситуації, оцінки розв'язання їх здійснення в фазах.

1. Фаза – увага (сприйняття) і аналіз ситуації.
2. Фаза – розумове розв'язання завдання.
3. Фаза – моторна реалізація вибраного способу розв'язання.

Тут слід підкреслити, що тактичне виконання здійснюється не тільки реакцією на ситуацію. Це процес безперервної регуляції взаємовідношень всіх семи елементів діяльності з оточенням дійсності, що є розв'язанням тієї чи іншої ситуації. Тактичне

виконання є цілеспрямованим розв'язанням ігрової ситуації, підкорення її відповідній програмі, яка покликана забезпечити досягнення мети. Цілеспрямоване виконання впливає із завдань, які гравець для себе встановив. Виходячи із завдання ми знаходимо шляхи його розв'язання, а значить залучаємо сюди ігрове мислення. Воно є двояким, конвергентним, дивергентним, або подібним. Конвергентне мислення застосовується під час розв'язання простих, відомих, засвоєних ігрових ситуацій і обмежується вибором одного або декількох відомих рішень, які в даних умовах були б найбільш доцільними. Гравець тут діє в ситуаціях, в яких вимагається умовне (загальноприйняте) або єдино можливе розв'язання.

Дивергентне мислення є найвищою формою ігрового мислення і використовується, коли послідовність розв'язання ситуацій невідома, а у гравця підготовленої відповіді немає. Мова йде про нові складні ситуації, які гравець розв'язує новим оригінальним способом.

Якість тактичного виконання гравцем визначає його ігрове мислення, особливо таких його характеристик, як швидкість, гнучкість, оригінальність і незалежність. Власне ці характеристики і відносяться до дивергентно-творчого мислення. Отже, на підставі аналізу активності гравця на тренуваннях і змаганнях і вирішуються ці протиріччя. У змаганнях крім натренованих тактичних схем від гравця вимагається і творче ігрове мислення, яке під час тренувань розвивається обмежено. Тому тренування і повинно стимулювати творче мислення, а сама праця повинна бути спрямованою на інтелектуальний розвиток гравця, більш виразно підкріплюючи створення індивідуального стилю гри. В таких обставинах потрібно очікувати і підвищеної пізнавальної зацікавленості гравця, його мотивації на творчу діяльність і його особисту зацікавленість в зростанні ігрової майстерності.

Тому бажано, щоб на тренуваннях загострювалася пізнавальна зацікавленість гравця. Вибір засобів і методів повинен передбачати вимоги, які б відповідали здібностям гравця, аналізувати тактичні завдання і формувати їх як проблему, щоб він міг знаходити методи розв'язання завдань, формувати і перевіряти свої рішення. Зміст тренування не повинен бути для гравця однозначним, а спиратися на досвід, використовувати уяву та творчу образність, щоб провокувати пошук нових сплетінь, взаємозалежності та оригінальних рішень.

Таким чином, тренування вимагає від гравця значної інтелектуальної активності, що є істотним для розширення

можливостей вибору рішень. Гравець готується не тільки до розв'язання ситуацій, які ним засвоєні, але й творчо бере участь у грі.

Із цих теоретичних міркувань випливає наше визначення ігрової творчості, що означає гнучке розв'язання ігрових ситуацій, закладених на ефективному відтворенні вивченого і використанні нового, оригінального рішення, нав'язуванні індивідуального стилю гри, під час якої гравець і досягає успіху у виконанні прийомів і дій.

Гравці, які вміють під час виконання техніко-тактичних дій бачити поле – обстановку гри, допускають значно менше тактичних помилок, а сама гра стає що раз більш змістовною, цікавою, різноманітною в творчому відношенні.

Високий рівень вміння гравця орієнтуватися в умовах складної ігрової діяльності характеризується швидким, точним сприйняттям і правильним аналізом постійної зміни ситуацій по часу і простору, що забезпечує виховання доцільних творчих дій. Однак, ефективність ігрових дій забезпечує тільки розвинутий периферичний зір і здібність до широкого розподілу уваги.

Недостатньо розвинутий периферичний зір звужує тактичні дії гравця, оскільки в такому випадку він приймає рішення або виконує той чи інший прийом, орієнтуючись тільки на розташованих перед ним гравців. Такий недолік не дає можливості гравцеві використовувати сприятливі ситуації для розвитку атаки, приймати правильне рішення, завдяки чому полегшуються дії суперника.

Розвиток сприйняття відбувається шляхом розв'язання гравцями моделей тактичних ситуацій, де створюються умови для вибіркового впливу на мислення гравців, підготовлюючи їх до розв'язання найскладніших завдань під час гри. Добре розвинута увага дає можливість вільно виконувати технічні прийоми, не перестаючи спостерігати за грою, завдяки чому і вдається ефективно і творчо виконувати дії з м'ячем.

Основою успіху в спортивних іграх є індивідуальні дії, оскільки власне в них гравцями розв'язуються окремі або спеціальні тактичні завдання, створені зусиллями всієї команди. Тактичне кредо команди ґрунтується на теоретичних знаннях, тактичних можливостях гравців. З цією метою необхідно створювати відповідні вправи в процесі виконання яких закріплення складних навичок відбувалось би в години індивідуальної підготовки, а в групових заняттях відтворювалась би обстановка напруженої гри. Підбір вправ в групових заняттях не моделює того, що в дійсності відбувається під

час гри, тому вони і служать головним чином розвитку функціональних можливостей організму гравців.

Не приносить користі гравцям і сповільнене використання вправ по техніці без жорсткого протиборства, оскільки у самій грі такі умови не зустрічаються.

Здатність до доброї орієнтації на ігровому полі – не вроджена якість. Це вміння можна розвивати тільки спеціальними вправами. Якщо в тренувальний процес не включати вправи, спрямовані на вміння вести спостереження, різко обмежуються і творчі можливості гравців. Тут можуть надати допомогу вправи, в яких підготовка до прийому м'яча та управління ним поєднувались би з контролем за змінами ситуацій на полі.

Відомі спеціалісти різних видів спортивних ігор для розвитку орієнтації, крім, спеціальних вправ, пропонують застосовувати технічні засоби навчання з програмованим показом ситуації із звичним для гравців інтервалом.

Багато дослідників стверджує, що орієнтація розвивається тільки на підставі інтенсивного сприйняття і переробки великої кількості інформації. Проте в тренуваннях цю якість розвивають, як правило, одночасно, в ході вивчення тактичних комбінацій, що в недостатній мірі сприяє розвитку творчих здібностей гравців.

В спортивних іграх вдосконалення тактики гри ґрунтується головним чином на навчанні комбінацій загального плану, що не завжди відповідає конкретній ігровій ситуації, тобто порушується відповідність між загальноприйнятною методикою тренування по тактиці і вимогами, що виникають у реальній ігровій діяльності. Інакше кажучи, розчленуються думки і дії, котрі і забезпечують єдність у грі.

Для усунення положення, яке виникло, необхідно розробити спеціальні тренувальні засоби, спрямовані на покращення орієнтації, які сприяють розширенню вибору і можливостей регулювати дії в залежності від конкретної ігрової ситуації у відповідності з зонами розвитку атаки і вдосконаленню індивідуальних тактичних дій з м'ячем і без нього.

Сьогодні тренери вже не підганяють гравців до системи, оскільки відомо, що ця система ставить їх у такі рамки, які не завжди відповідають індивідуальним можливостям, що не вкладаються до вимог відповідних стандартів. В сучасних спортивних іграх навіть гравці загального плану в команді зобов'язані регулювати власні ідеї,

у зв'язку з чим їх необхідно озброювати декількома схемами. Тут доречно підкреслити, що суперечливим поки що є питання, хто є ініціатором комбінації, той гравець, що володіє м'ячем або той, що запропонував себе для продовження дій.

Гравець повинен вміти спрямувати гру у відповідне русло і цей досвід набувається за допомогою вправ, що виконуються на кожному тренуванні за умови, що всі дії не завчаються механічно. Будь-яка вправа по тактиці перестає приносити користь, якщо гравцеві відомо, що в ній потрібно робити. В такому випадку буде вдосконалюватися тільки техніка або розвиватися функціональні можливості організму.

Зорове орієнтування надзвичайно важлива для гравця якість, оскільки під час гри дає можливість прийняти правильне рішення і виконати його.

Процес орієнтації складається із двох моментів:

1. Одержання більш повної і точної інформації, або сприйняття і аналіз ситуації.
2. Переробка її на основі аналізу одержаних даних, оцінки ситуації з метою виконання в ній найбільш істотного, проявляючи при цьому творчий підхід або мисленне розв'язання завдань, і моторна реалізація вибраного рішення.

Чим більший контроль за точністю виконання рухів переходить в сферу пропріорецептивної чутливості, тим в більшій мірі зоровий контроль, увага гравців набуває творчої спрямованості.

Гравці здатні сприймати і переробляти велику кількість інформації в безперервно мінливих ситуаціях. Тому зіграність команди сьогодні носить характер ігрової творчості та імпровізації, що відбувається на награній основі, виключно доброго знання один одного і досконалій погодженості в координації завдань, в організації гри команди. Спеціалісти відмічають, що не система, а гравці, що виконують свої завдання, а до того ще й володіють творчими здібностями, стають реалізаторами сучасної гри. Щоб зіграти на будь-якому місці згідно ситуації, що безперервно змінюється, кожен гравець повинен вміти блискавично оцінити нову позицію і творчо прийняти виправдане рішення.

І. П. Павлов довів, що мислення містить в собі два основні процеси встановлення нових тимчасових зв'язків:

- аналіз, котрий дає можливість все більшого і більшого уточнення тимчасових зв'язків;
- синтез і процес диференціації.

Поєднання синтезуючої та аналітичної діяльності забезпечує орієнтацію в навколишній дійсності. Чим вище аналіз, тим точніше реакція на вплив зовнішнього середовища.

Процес встановлення зв'язку між елементами завдання зумовлений формуванням оперативного плану, а оптимальність рішень тієї або іншої проблеми залежить від того, як гравець з'єднав між собою ці елементи. Для того, щоб образ наступної дії, що виникла на полі (майданчику) був чітким, необхідна цілеспрямована дослідна діяльність, яка акцентується на найбільш визначальних елементах і ознаках. Це і є те головне, що допомагає гравцеві створити адекватну модель ігрового об'єкту і своїх рухів.

Д. Харре (Німеччина) розподіляє психомоторний процес тактичної дії на три фази:

1. Сприйняття і аналіз ігрової (змагальної) ситуації.
2. Розумове розв'язання ситуації.
3. Рухове розв'язання тактичного завдання.

Відомий фізіолог Н. О. Бернштейн пише: «Швидкості своєчасного прийняття рішення сприяє оперативне мислення».

Розгляд ігрових завдань в аспекті оперативного мислення повному ставить питання про взаємовідносини між інтелектуальною і руховою діяльністю гравців. Психологічні механізми, що лежать в основі розв'язання рухових завдань, являють собою багатоступеневу підпорядковану систему, в котрій рухові акти виступають тільки як кінцева ефекторна ланка дій, а інтелектуальні процеси виконують роль вищого регулювання. Це означає, що розгляд структури рухових навиків, виконаних ізольовано від змісту завдань, на розширення яких вони спрямовані, є односторонніми і недостатніми для забезпечення їх ефективного використання. Отже, оперативне мислення ґрунтується перш за все на орієнтаційній здібності гравця. Швидкість прийняття рішень, пов'язаних з виконанням індивідуальних дій, знаходиться у відповідній залежності від складності ситуації, що виникла.

Багато авторів підкреслюють високу вартість сучасних методів навчання розвитку швидкості і точності сприйняття і переробки інформації в процесі розумової діяльності гравця і вдосконалення тактичного мислення.

Інтенсифікація гри, яка продовжує зростати, вимагає вдосконалення швидкості мислення, оскільки в сучасних спортивних іграх вирішальне значення набуває вміння швидко оцінювати

ситуацію і приймати рішення в обмежені відрізки часу, в складних ігрових умовах.

Для розвитку тактичного мислення до індивідуальної ігрової діяльності доцільно включити систему знань і установок на виконання розумових завдань в умовах ліміту часу. Однак, така діяльність вимагає від гравців високого рівня технічного виконання прийомів і фізичної готовності.

Тенденція зближення мислення і психології спостерігається тільки в останні роки.

Характерним для моделювання тактичного мислення в спортивній діяльності є штучно або природно створена ситуація на початку в статиці, а потім в динаміці. В першому випадку гравці мислено уявляють себе в реальних умовах діяльності, а в другому – безпосередньо намагаються виконати цю дію. У гравців встановлений відповідний ритм розумових операцій, які знаходяться в безпосередній залежності від кваліфікації та амплуа гравця в команді і т.д.

Для розумового аналізу ситуацій і порівняння варіантів, що виникають під час їх розв'язання з метою вибору найбільш реальної дії, необхідний розвиток логічного мислення, що істотно впливає на тактичне мислення і творчість гравця. Сама спортивна діяльність накладає відповідний відбиток на характер сприйняття і мислення гравців. Тут значну допомогу тренерам-практикам можуть надати технічні засоби навчання і тренажери, котрі можуть використовуватися в двох напрямках.

Перший полягає в формуванні рухової діяльності, другий – у вдосконаленні мислення гравців. Так, наприклад, за допомогою проекційної апаратури і навчальних машин моделюються тактичні ситуації, де визначається не тільки час на їх обдумування, але і характер самого розв'язування.

В спортивних іграх гравець бачить результати своїх вдалих і невдалих дій. Однак, часто навіть вірне, але уповільнене розв'язання тактичних завдань у грі, рівнозначне неправильному рішення. Встановлено також, що гравці різних ліній команди сприймають ігрові ситуації неадекватно, що характеризує відсутність універсальності в їх діях, будучи на різних ігрових позиціях. Тактична підготовка – це цілий комплекс психічних станів гравців, що об'єднують швидкість і точність зорового сприйняття, від яких залежить переробка нової інформації. Особливістю тактичного

мислення в таких умовах є те, що гравець під час матчу на різні завдання повинен знаходити миттєво і єдине правильне рішення. Ця здібність знаходиться у прямій залежності від рівня підготовки гравця, і чим більший його досвід і знання, тим вища варіативність мислення і ширші можливості для прояву творчості під час розв'язання тактичних завдань.

Таким чином, досягнення високих спортивних результатів багато в чому залежить від надійності інтелектуальної сфери гравця, і в першу чергу від тактичного мислення. Однак, саме сприйняття і переробка інформації під час розв'язання тактичних завдань, проходить в умовах ліміту часу і, нерідко, на фоні надмірного емоційного напруження. Враховуючи це, на заняттях по вивченню і вдосконаленню техніки гри необхідно створювати такі умови, котрі дали б їм можливість перетворювати в дійсність кожен технічний елемент не механічно, а творчо. В такому випадку покращується вміння орієнтуватися в тактичній ситуації, що є одним із шляхів розвитку ігрової творчості.

Мислення гравця повинно передувати виникненню наступного завдання – прогнозувати мінливий хід подій. Оскільки тут безперервно виникають проблемні ситуації, то в процесі їх розв'язання вдосконалюється тактична майстерність, зростають творчі можливості гравця.

В умовах моделювання спеціальної діяльності гравця краще вдається встановити інформативність матеріалу і створити для гравця додаткову можливість потренуватися в творчому розв'язанні тактичних завдань.

Найповніше розкриває свою спеціальну інтелектуальну підготовленість той гравець, який володіє в грі ініціативою. Принципом модельованого навчання є інтенсифікація навчального процесу, яка передбачає якісне закріплення в свідомості гравців матеріалу, прививає вміння використовувати одержані знання на практиці, розвиває творчу самостійність і активність.

В матчі перед гравцем безперервно виникають завдання, що вимагають розв'язання, тому ігрова діяльність носить проблемний характер.

В тренуванні проблемна ситуація виникає у всіх випадках переходу з більш низького на більш високий рівень знань і у випадку невідповідності між наявними знаннями і новими, надбаними. Це означає, що процес навчання моделює тактичне мислення, а оскільки

він носить пошуковий характер, його називають проблемним або творчим.

Гравець як під час матчу, так і на тренуванні завжди має справу з проблемними ситуаціями, які він повинен виявити, усвідомити і в кінцевому рахунку розв'язати. Тут він буває обмежений часом, де запізнення веде до технічного браку, або ще до більшого ускладнення ситуації, що виникла. Отже, гравець повинен зрозуміти і вміти на практиці застосовувати техніку і тактику, якими оволодів, будучи під впливом емоційно-вольових факторів.

В такій специфічній діяльності перед гравцем двічі виникає проблемна ситуація:

1. Під час теоретичного вивчення матеріалу з психологічною моделлю мислення реальної діяльності.

2. Під час практичного відтворення моделей в реальних умовах.

Ці дві форми оволодіння матеріалу вимагають від гравців максимум внутрішньої розумової активності, чого при існуючих методах створити надзвичайно складно, і ось чому: пояснення носить ілюстративний характер переважно з активною розумовою діяльністю самого тренера, а не гравця. При такому методі навчання, система передачі знань пропонується тренером у готовому вигляді без створення проблемної ситуації, тобто без активної розумової діяльності з боку гравця. До того ж тут відсутній і зворотний зв'язок. Тому тренер не одержує об'єктивних відомостей про якість засвоєння матеріалу. Така можливість тренеру надається тільки на змаганнях, де виправляти помилки вже пізно.

Хоча такий спосіб вивчення і покращив навчально-тренувальний процес, проте не може замінити різноманіття засобів і методів тренування тому, що процес навчання повинен бути пов'язаним з формуванням особистості гравця, з розвитком творчого мислення і світогляду.

Проблемне навчання базується на головних закономірностях розвитку творчого мислення гравця.

Традиційні методи тут менш ефективні, оскільки не передбачають в повній мірі участі творчості гравців.

Будь-яка проблемна ситуація складається із запропонованої ситуації і механізму її розв'язання. Однак, по своїй складності вона повинна суворо відповідати рівню підготовленості гравця і складена таким чином, щоб викликати в нього зацікавленість і в той же час, щоб гравець зміг розв'язати її на основі своїх знань і досвіду.

Така програма повинна складатися із таких розділів:

1. Правил тієї чи іншої гри.
2. Технічних прийомів гри.
3. Загальних тактичних положень.
4. Тактичних завдань на кмітливість.

В процесі навчання позитивний результат дає і застосування відеофільмів, які активізують сприйняття, що допомагає гравцям зрозуміти тему, яка вивчається.

Такий спосіб розв'язання завдань більш глибоко забезпечує:

1. Індивідуальну підготовку гравців за всіма найбільш важливими розділами навчання.
2. Розвиток творчої самостійності і активності.
3. Безперервно вдосконалює теоретичну підготовку і дає змогу використовувати одержані знання в грі.
4. Регулярний контроль за ходом оволодіння навчально-тренувального матеріалу.

Діалектика боротьби на полі (майданчику) така, що «не грамотна» атака у відповідь тут же карається «грамотною» контратакою, оскільки проводити її легше, а вибір ходів суворо обмежений: два, три, максимум чотири.

При самостійній творчості гравців атаки ведуться весь час різними шляхами, завжди в залежності від конкретної ігрової ситуації, що сильно дезорганізує захист суперників.

Творчість висококласних гравців приводить до безчисельної кількості взаємодій та імпровізаційних комбінацій.

В спортивних іграх, хоч тренер і розробляє план, однак залишає простір для творчості безпосередніх виконавців загального тактичного плану.

Тренери часто стверджують, що шукають індивідуальності з специфічними здібностями, котрі у взаємодії з іншими партнерами створюють мозаїку гри команди.

Концепція гри – це мозаїка творчих здібностей окремих гравців і всієї команди. Однак, в рамках сучасних систем у різних команд, вона повинна бути різною, оскільки в ній і відображається особистість гравця і тренера.

Досвідчений гравець здібний передбачити подальший розвиток гри і діяльність суперника, за рахунок чого одержує тимчасове випередження і під час розв'язання ігрових ситуацій. Зовнішнє

проявлення цієї здібності виражається в оцінці і виборі правильних розв'язань ігрових ситуацій та їх реалізації.

Дії, що складають основу творчих здібностей гравця, розвиваються цілеспрямованим тренуванням головним чином у молодих гравців. У зрілому віці ці здібності розвиваються на основі придбаного досвіду.

У практиці спортивних ігор в навчанні і тренуванні питання формування ігрового мислення і творчих здібностей хоча й визнаються важливими, як в теоретичному, так і в практичному відношенні, поки що не знаходять свого ефективного рішення ні в наукових дослідженнях, ні в навчально-тренувальному процесі.

Проведені дослідження свідчать про те, що розвиток творчого мислення можливий тільки при умові, коли зміст тренування і теоретична підготовка буде відповідати найновішим досягненням знань і практичного досвіду.

Творчість – це розвиток тих здібностей, котрі сприяють творчому розв'язанню складних ігрових ситуацій, правильній оцінці часових і просторових характеристик і чинять відповідний вплив на складність ігрових ситуацій. Ця здібність залежить від досвіду і кваліфікації гравця, оцінки ним ігрового простору, розподілення уваги і передбачення виникнення нової ситуації.

Тут мова йде про специфічні різновидності, що інтегрують в собі всі сфери особистості гравця. Творчі здібності дають можливість гравцям розв'язувати тактичні завдання на самому високому рівні. Під окремими розділами здібності до творчості він розуміє:

- високу здібність до орієнтування;
- передбачення (антиципація);
- швидкі зміни і оригінальні з'єднання окремих частин діяльності в одне ціле, котрі носять характер неповторності;
- неправильна оцінка й аналіз рішень ігрових ситуацій в минулому, а гравець шукає їх можливе розв'язання.

Узагальнюючи наявні знання в області розвитку творчості можна використати і такі компоненти, як:

1. Фактор сенсильності – здібність до передбачення.

Під час проведення відбору в спортивні секції і вже з відібраними спортсменами проводиться тестування, щоб визначити рівень сенсомоторики, оскільки власне через неї проходить мислення, пам'ять, уявлення, що є умовою орієнтування і виконання дій гравцем. Результатом досвіду цієї діяльності є вміння бачити поле

(майданчик), сприймати динаміку гри, передбачати дії партнерів та гравців суперника. В такому випадку ступінь розвитку поля зору, периферійне бачення є одним із важливих факторів творчості або імпровізації. Важливим є і глибинний зір, необхідний для визначення відстані до м'яча, пересувань партнерів, розташування гравців суперника. Ця функція піддається розвитку і тренуванню.

В поняття вміння бачити поле, де використовується і глибина зору, залучається і психічна стійкість гравця, яка спирається на впевненість розвинутих рухових структур на різні стресові ситуації (нестача часу, обмаль простору, жорстка гра суперника і т.д.) Сюди відносяться також:

- якість уваги (мета і динаміка гри);
- розподіл уваги (м'яч, партнер, суперник);
- антиципування передбачення виконання нової ситуації;
- ідеомоторна підготовка не тільки на рухи, але і на біль, її перенесення.

2. Фактор флексибільності – ця здібність пов'язана з швидкістю безперервного розв'язування ситуацій. Вона також піддається розвитку. Тут основою є теоретичні дані, вказівки і власні рішення. Наприклад: атакувати суперника так, щоб не порушувати правила гри і правило «положення поза грою» в розташуваннях 2x1, 2x2, 3x2, 3x3 і т.д.

Визначають і пояснюють 2-3 можливості, після чого гравці самостійно повинні знаходити інші розв'язання (проблемне навчання).

3. Фактор оригінальності – залежить від флексибільності, оскільки мова йде про швидкі дотепні розв'язання ігрових ситуацій, тобто прийняття незвичайних рішень.

Розв'язання ігрових ситуацій проводиться на підставі вже вивчених рухових стереотипів, котрі фіксуються по законах асоціацій і мають звичайну тенденцію давати внутрішній імпульс для рухового акту і відкладаються в пам'яті в залежності від того, як виникли. Психологи цей процес називають асоціацією.

Спеціалісти розрізняють також:

- закон одночасності, де одні психічні явища викликають інші, з якими гравець вже колись зустрічався;
- закон послідовності – це психічні явища, які поєднані з тими, що безпосередньо їм передували;

- закон ідентичності (схожості) – це психічне явище має тенденцію до зближення. Наприклад, передача – удар по воротах в футболі;

- закон контрастності, цілісності і рівного впливу. З цих законів і складається тип гравця. Вони поєднують асоціації, які впливають на виконання відповідного рухового акту, але не є взаємозалежними. Тут виконання рухів проти всяких очікувань вийде дивовижним, оригінальним, раніше не баченим і в той же час діючим.

Виходячи з цього, може скластися враження, що мається на увазі ігрова інтелігентність. Але специфічна ігрова інтелігентність визначається швидким знаходженням і миттєвою обробкою інформації та їх використанням для колективу, і все це на основі відповідної погодженості пристосування і підпорядкування себе заздалегідь визначеному тактичному виконанню. І, навпаки, творчість у спортивних іграх, в тому числі й імпровізація, являє собою відповідний високо конструктивний тип. Не хочеться підпорядковувати заздалегідь підготовленому способу гри, системі, тактиці, оскільки для гравця більш важливо якісно виконувати те, що було вирішено до початку матчу.

3. Методи розвитку творчості

Спортивні змагання містять безліч мінливих і стандартних ситуацій з визначеним ступенем складності, безперервної динаміки і невизначеності. Окремі ступені ситуацій піддаються оцінці по шкалі: прості, складні, статичні, динамічні, визначеність, невизначеність, точність, неточність. За параметрами оцінки ситуації гравець прогнозує свої дії і ставить перед собою мету, шукає способи її розв'язання, і на підставі досягнутого результату здійснює свої дії. Плинність спортивного змагання вимагає пристосувальної дії спортсмена на зміну ситуацій і його активності до їх розв'язання. Тут мова йде про складний комплекс уваги, мислення, оцінки, якою спортсмен користується під час матчу, регулюючи свої дії. У видах спорту, де переважно мають місце стандартні і передбачені ситуації (стрільба, плавання, бігові дисципліни і т.д.) спортсмену для досягнення успіху достатній добрий рівень тренуваності та якісне відтворення його під час змагань.

В єдиноборствах і спортивних іграх зустрічаються ситуації, в значній мірі не очікувані. Тому тут для успішного розв'язання задач необхідне і творче мислення.

Таким чином, розвиток творчості, як підготовки до розв'язання складних, динамічних і невизначених ситуацій у спортивних іграх повинен стати інтегральним елементом (ланкою) підготовки гравців до матчу. Аргументом цього твердження може бути думка, що з надбанням досвіду поступово зростають і творчі здібності. Однак, такий ріст не є безперервним, а проходить дуже повільно, не цілеспрямовано, тому й не забезпечує ріст ігрової майстерності.

Бар'єри, які гальмують розвиток творчості гравців бачимо ось у чому:

1. Сподіваються, що талант сам проб'є собі дорогу.
2. Недооцінюється психологізація процесу спортивної підготовки.
3. Переоцінюється моторний і недооцінюється інтелектуальний компонент підготовки.
4. Преферується авторитарний стиль організації процесу підготовки.
5. Використовується рутинний підхід до тренування, який погіршує творчу організацію спортивної підготовки.

6. Нестача знань тренерів з основ психології, педагогіки спорту і психології творчості.
7. Відсутність наукових знань про застосування розвитку творчості в спортивній діяльності.

Сенсом розвитку творчості є перехід від однієї до іншої, більш високої якості. Це процес, який в спортивній діяльності розвивається, переходячи з відтвореного рівня на творчий. Вдосконалення ігрової майстерності гравця не повинно припинятися на досягнутому рівні, інакше ми не дочекаємося нових оригінальних гравців, а тільки їх копій.

Виховання творчості з психологічної точки зору – це спрямована педагогічна діяльність, яка формує цю якість взагалі, або тільки окремі її компоненти, що здійснюється за допомогою спеціальних методів і засобів, і створенням таких умов, в яких всі вони були б діючими.

Ключовою проблемою є застосування в тренувальному процесі засобів і методів, за допомогою яких досягається бажаний ефект.

Для виявлення і розвитку творчості в тренувальному процесі користуються методами:

1. Тестування – за допомогою якого визначаються творчі здібності та їх рівень між гравцями команди.

2. Наглядності слова і практичних дій. Мається на увазі розвиток і використання зорової, слухової і тактильної уваги, основою яких є вольові засоби і форми, якими користуються в тренуваннях.

3. Повторень – як основи для розвитку психічних, фізичних і техніко-тактичних передумов. Цей метод спирається на вивчення як спеціальної, так і суміжної літератури з фізіології, гігієни, психології, медицини, біології.

Мова йде про теоретичну підготовку під час тренувань, де гравців інформують про зміст і значення тренування. Сюди відноситься аналіз проведених ігор, тренувальних занять з відеозаписами, зауваженнями тренера щодо проблем, які повинні входити до проблемного навчання з оцінкою неправильних індивідуальних дій на полі (майданчику). Наприклад, чому нападаючий не використав одержаний шанс, коли вийшов на воротаря віч на віч, тобто повинен був все оцінити за і проти, розібратися у всіх шансах і тільки після того шукати правильне розв'язання ситуації. Після визначення причин такі ситуації

необхідно перевірити шляхом нового створення її розв'язання у своїй уяві.

Метод комплектизації взаємодій трьох і більше гравців спирається на взаємодії трьох з поступовим зростанням до п'яти, восьми гравців у тренуванні, де проводилось би навчання точно виконувати свої завдання по ігровому сигналу. Мова йде про впровадження ігрової ситуації. Це необхідно тому, що у випадках розриву сигналу в якійсь ланці гравці могли б імпровізувати, де особливо важливу роль набуває творчість гравців.

Тут застосовується також метод повторення і вдосконалення, вибір засобів повинен відповідати вимогам техніко-тактичного рівня гри.

Викладено тільки найбільш важливі методи розвитку творчості, якими користуються спеціалісти, а також форми і засоби, за допомогою яких вдається найбільш прогресивно розвивати цю здібність. Крім того, творчість, як якість, проявляється і в таких специфічних діях:

- високим ступенем якості уваги (зору, слуху, тактильності і руху);
- розподілом уваги;
- чіткою і точною увагою глибини простору і часової послідовності;
- якістю, впевненістю і пластичністю вивченого (теорія і рухові структури);
- уявою і швидким відтворенням надбаних знань і спритності;
- мотивацією і емоціональністю;
- комбінацією тих асоціацій, які по законах їх виникнення є далекими одна від одної;
- зовнішні прояви гравця.

Ряд досліджень, проведених психологами, свідчить про те, що найбільш виправданим засобом розвитку творчості є розроблена і запропонована програма, в якій бесіди (лекції) чинять вплив, спрямований на особистість. Наявний досвід підготовки і використання розроблених програм вказує на їх позитивний вплив на творчий потенціал і особистість гравців.

Розроблену програму можна застосовувати як метод розвитку ігрової творчості у всіх спортивних іграх. Вихідним принципом під час створення програми є принцип розвитку особистості гравця. Тут підкреслюється єдність психіки, свідомості і дії, що є головним

засобом розвитку особистості і ефективної плинності його власної діяльності.

Приведене вище свідчить про те, що творчість, застосування і контроль впливу програми підпорядковано теорії розвитку особистості.

На актуальність переносу знань з психології в спортивне тренування вказує практика. Моторна активність сама по собі не викликає високої інтелектуальної активності і не гарантує розвитку творчих здібностей. Крім того, моторна активність не має впливу на розвиток особистості. Для розвитку творчих здібностей необхідна спеціальна система завдань і підходів в організації тренувань, які вели б спортсмена до підвищення творчих проявів і це від початкового спостереження і аналізу аж до рішення і виявлення взаємозалежних завдань із створенням нових варіантів техніки рухів, розробки оригінальної тактики і вдосконалення методів тренування.

Після виявлення вихідної точки слід приступити до конструкції специфічної програми зі спрямованістю на розвиток ігрової творчості. Така програма повинна б розвивати:

1. Творче ігрове мислення.
2. Техніку розв'язання специфічних ігрових проблем.
3. Специфічні дані і знання спортивного тренування та змагань.

Метою програми є розвиток творчості, яка повинна проявитися в рухомому, гнучкому і оригінальному вирішенні ігрових ситуацій в матчі.

Крім розвитку творчості ця програма наступними передумовами повинна позитивно впливати на особистість гравця, а саме:

1. Збуджувати внутрішню активність на саморозвиток.
2. Самостійність в розв'язанні та управлінні ігровими ситуаціями в матчі.
3. Створення власного стилю гри.
4. Самостійність під час вирішення питань самовдосконалення.
5. Створення системи саморегуляції та самоконтролю.
6. Створення і розвиток індивідуальної тактики гри.

В програму включають до 12 бесід (лекцій) тривалістю в межах 40-50 хвилин. Програму доцільно застосовувати один раз на тиждень. Краще, коли бесіди (лекції) буде проводити не тренер команди, а запрошений лектор.

При складанні змісту програми найважливішим є вибір завдань, які необхідно розв'язувати. Завдання повинні збуджувати

зацікавленість і мотивувати учасників на їх розв'язання. Тоді головним принципом програми буде принцип проблемності. Проблемними є завдання на використання знань спортсмена в нових умовах, коли вимагається переробка сформованих способів розв'язання або спрямованих на пошук принципіально нового способу розв'язання.

Бесіди (лекції) складено із завдань, які логічно взаємозв'язані і поступово ускладнювались. Зміст кожної був взаємозв'язаний з попередньою. В кожній бесіді є намагання перенести знання на ситуації, які виникають під час гри з вказівками на їх можливе застосування і генералізацію знань.

Включенням до змісту бесід вибраних завдань і проблем стимулюється власна пізнавальна діяльність учасників, а саме, конвергентне і дивергентне мислення. Поєднанням умов розв'язання завдань розвивається внутрішня пізнавальна потреба, потреба творити і як розв'язувати проблему.

Програма не містить питань розвитку рухових якостей, спритності і навиків в тренувальному процесі, а зорієнтована на інтелектуальну підготовку і виховання індивідуальних здібностей гравців.

Головним результатом в інтелектуальній освіті спортсмена є те, що він засвоює систему теоретичних знань, взаємопов'язаних зі спортивним тренуванням, спрямованим на самовиховання і розвиток пізнавальних інтересів. Програму, яка виходить із принципів розвитку особистості слід розуміти як засіб виховання інтелектуальних здібностей гравця, тобто як систему теоретичних знань, як інструмент напрямку самовиховання і розвитку пізнавальних можливостей, як резервних розв'язувань завдань творчого характеру у фізичній, техніко-тактичній і психологічній підготовці гравців.

Програма складається з двох різних напрямків підготовки, в яких мова йде про оволодіння знаннями, спритністю і засвоєнні досвіду.

Інтелектуальна підготовка із спрямованістю на спортивні ігри.

Тут мова йде про розвиток інтелектуальних здібностей, де визначаються проблемні ситуації для розв'язування конвергентних та дивергентних завдань із спортивного тренування і змагань. Мова може йти про проблеми:

1. Соціальних відношень в колективі (гравець-гравець, тренер-гравець).
2. Розвиток рухових здібностей гравців.
3. Розвиток індивідуальної і колективної (командної) тактики.
4. Розвиток ігрової майстерності.
5. Психічний стан та його регуляція.

Теоретико-практична підготовка, спрямована на розвиток творчості.

Тут йдеться про розуміння та оволодіння технікою, тобто:

- релаксація, концентрація (зосередження) і активізація;
- індивідуальне та колективне розв'язання конвергентних і дивергентних завдань;
- розвиток уяви і фантазії.

Завдяки комбінації з двох різновидностей (видів) розроблено структуру програми, яка містить окремі проблемні сфери, введені до змісту бесід (лекцій) в такий спосіб:

Заняття (бесіда) 1 – розвиток уяви і фантазії, вправи на концентрацію уваги.

Заняття (бесіда) 2 – вправи на розслаблення (словесна релаксація).

Заняття (бесіда) 3 – перші спроби розв'язання проблем (структура колективу, міжперсональні відносини в спортивному колективі, тренер і його функції).

Заняття (бесіда) 4 – тренування (вправи) по розв'язанню проблемних завдань, розвиток окремих рухових якостей гравців, створення тактичного плану на гру.

Заняття (бесіда) 5 – розв'язання проблем і завдання (ризик під час розв'язання ігрових ситуацій в матчі, виконавча мотивація).

Заняття (бесіда) 6 – тренування по створенню ідеї. Оцінка думки.

Заняття (бесіда) 7 – навчальні завдання для уяви і гнучкості уваги. Розв’язання проблем: комбінації по сигналу та їх результати. Розпізнавання якостей і здібностей гравців.

Заняття (бесіда) 8 – розвиток фантазії. Розв’язання проблем: результат «обманних» дій гравця в матчі.

Заняття (бесіда) 9 – творче виконання завдань.

Заняття (бесіда) 10 – розв’язання проблем: в чому причина помилок гравця під час невдалого розв’язання ігрової ситуації в матчі.

Заняття (бесіда) 11 – розв’язання проблем: емоційність і стрес під час змагань. Структура виконання завдань гравцем.

Заняття (бесіда) 12 – розв’язання проблем: ігрова майстерність гравця. Ігрова творчість.

Кожне заняття (бесіда) готується у вигляді сценарію, який створено під час пояснення (викладання) і напрямку ведення діалогу. Головною проблемою занять є розробка питань до спеціальних завдань, а також узагальнення знань для спортивного тренування і змагань.

Організація занять по запропонованій програмі.

Розвиток творчості вимагає обдумування організації роботи з групою (командою) і правильного вибору методу навчання. В програмі вирішальним є активність учасників під час розв’язання проблемних завдань і пошуку відношення залежності. Програма ґрунтується на активності мислення. Ця обставина примусила нас вибрати метод діалогу, який передбачає як двосторонні, так і багатосторонні взаємодії між викладачем-тренером і спортсменами. Від викладача-тренера вимагається вміння по керівництву і спрямованості діалогу. При наявності поганого зв’язку викладач-тренер має можливість розвивати правильне мислення і тактовно виправляти помилки, не принижуючи гідності спортсмена.

Тут пропонується використовувати методи діалогу – сократівський (догматичний), проблемний і бесіди-діалоги.

Сократівський метод можна використовувати як метод вирішення стандартних проблем, поєднаний з відтворенням понять і взаємовідносин.

В більшості випадків він завершується проголошенням нового, найчастіше маловідомого досвіду.

Метод бесід, який побудований на запитаннях учасників і відповідях викладача-тренера краще використовувати в заняттях і проблемах, про які гравці не мали достатніх знань.

В організації навчання найчастіше використовується проблемний метод, в якому завдання повинні розв'язуватися спільними зусиллями.

Більшість занять формується як проблема, що дає багато виправданих випадків маніпуляції увагою, оцінкою пошуку нових взаємозалежностей і на підставі цього робити узагальнення.

Запропонована тренером активність гравців зростає під час оцінки правильних цікавих відповідей і думок, тактовним виправленням помилок, викликом на групову оцінку відповідей (з виключенням насмішки і деструктивної критики) або питаннями, типу чому? як ще інакше? як краще? в яких випадках? і т.д., які націлені на активізацію власної думки, думки інших партнерів і сприяють пошуку формування розв'язання проблеми.

Після закінчення кожної бесіди всі гравці оцінюють її плинність на основі запропонованих критеріїв:

- зацікавлення, співучасть у розв'язанні теми;
- способу сприйняття теми;
- вимоги до творчого мислення;
- новизни знань;
- корисності знань для спортивної діяльності.

Таким чином тренери одержують цінну інформацію для корекції обсягу занять і розкриття резервів в організації діалогу.

Програма розвитку ігрової творчості вимагає від гравця, в першу чергу, активності і зацікавленості в саморозвитку, в традиційному поєднанні з моторною активністю під час тренування і багатократного повторення відповідних рухових вправ. По суті, кожен гравець, що зацікавлений у своєму розвитку, відвідує тренування за власним бажанням, а в окремих випадках під тиском громадськості. Тренування збуджує пізнавальну активність гравця, спонукає його до саморозвитку, мотивує гравця на творчість. На жаль, практичний досвід свідчить, що ця функція тренування вирішується обмежено. Гравця необхідно вести, спрямовувати, виховувати, іншими словами, слід спонукати організовувати і надати йому простір для прояву своєї особистості. Такі функції інтелектуального розвитку гравця власне і може виконувати програма розвитку ігрової творчості.

Задум програми передбачає розкриття простору для розвитку творчих здібностей, а не в настановах, за якими можна виробити творчу думку спортсмена.

Творчість проявляється в багатстві думок, гнучкості мислення і виконання, оригінальності ідей і виконання всього з передбаченням.

Творчі гравці є найбільш корисними для команди, тому, що вони здатні з успіхом несподівано і оригінально розв'язати ігрові ситуації, здатні відтворити освоєні способи розв'язання ігрових ситуацій, і в той же час їхня гра закладена не тільки на відтворенні. Вони, творячи, шукають нові ходи розв'язання, видозмінюють, модифікують відомі комбінації. Під час розв'язання невідомих ситуацій вони у найвищій якості своєї гри переходять на рівень творчості. Тут же вони створюють і свій стиль гри.

Бути творчим гравцем означає: мати більше фантазії і уявлення, володіти багатством знань і досвідом, бути допитливим, витривалим, а головне, самостійно мислити і виконувати завдання не тільки по шаблону, а й згідно своєї уяви і розуму. З ростом майстерності і зрілості гравця виникає потреба самостійно реалізовувати техніко-тактичні завдання.

Програма розвитку творчості молодих гравців може стати ефективною для покращення як ігрової творчості, так і ігрового мислення. Вона надає широкі можливості тренерам-викладачам демонструвати свої знання та досвід, знаходити резерви для творчості своїх вихованців і цілеспрямовано впливати на розвиток особистості спортсмена.

4. Запитання програми з розвитку творчості

1. Як можна створити міцний спортивний колектив?
2. Як вплинути на гравців, які є джерелом розладів в колективі і створюють проблеми?
3. Для чого командам потрібні тренери? Які функції вони виконують? Чим відрізняються тренери «везучі» від «невезучих»?
4. Як проводити спостереження і аналіз гри команди?
5. Як оцінюється гра команди?
6. Яке співвідношення існує між запропонованими умовами і виконанням завдань під час гри?
7. З яких елементів складається ігрова ситуація і як побудований процес її розв'язання?
8. Від чого залежить успіх під час розв'язання ігрової ситуації в матчі?
9. На чому побудована ігрова імпровізація гравця в матчі?
10. Які ігрові дії та комбінації гравець використовує під час матчу?
11. Як охарактеризувати діяльність гравців в ігрових комбінаціях з сигналом і без сигналу?
12. Які індивідуальні та колективні маневри можна використовувати в нападі, а які в захисті?
13. Для чого існують обманні рухи (фінти) і в яких ігрових ситуаціях ними користуються?
14. Яке значення має тактика у грі і яке в тренуванні?
15. Як вибрати тактику на гру з сильно, середньо, слабо підготовленим суперником?
16. Як повинні діяти гравці, якщо вибраний на гру тактичний план не узгоджується з діями суперника на полі?
17. Що необхідно враховувати під час визначення складу на гру, послідовності замін і замін під час перерви (між таймами)?
18. В яких відрізках матчу гравець може, не може, зобов'язаний користуватися підвищеним ризиком у виконанні дій?
19. Якими характеристиками дій суперника користуються для передбачення його можливих вчинків?
20. Які особливості готовності свідчать про рівень виконання дій гравця в матчі?
21. Яку частку у ефективності дій гравця займають стан і рівень техніки, тактики, психології, кондиції?
22. В чому полягає ігрова майстерність гравця?

23. Як гравець створює свій стиль гри?
24. Як і в чому проявляється талант гравця?
25. Як тренувати рухи, щоб запобігти помилкових звичок та навиків?
26. Як усувати помилки в техніці рухів гравця?
27. Які можливості дає гравцеві індивідуальне тренування?
28. Як підвищити рівень швидкості, сили, витривалості, спритності гравця?
29. Чим відрізняються гравці різних спортивних ігор від спортсменів індивідуальних видів спорту?
30. На що потрібно звертати увагу під час відбору гравців для виконання конкретних функцій у грі? Причини їх виникнення?
31. Що треба зробити, щоб гравці успішно користувались виконавчою майстерністю в матчі?
32. Яка перевага і незручність, недоліки в тому, що спортивні ігри є колективними?
33. Як доцільно змінити правила, щоб гра стала більш цікавою для глядачів і гравців?
34. Яке значення в іграх має психорегуляція?
35. Як усунути нервову напруженість перед матчем та як готуватися до матчу психічно?
36. Які психічні перешкоди виникають під час матчу і як їх усувають гравці?
37. Яке значення в матчі має бойовий дух гравців?
38. Як організувати тренування, щоб воно було цікавим для гравців?
39. В якому компоненті під час тренувань гравці не готуються до матчу в достатній мірі?

Література

1. Гомельский А. Л. Управление командой в баскетболе / А. Л. Гомельский. – М.: Физкультура и спорт, 1996. – 160 с.
2. Демерков С. Фізичне виховання: навч. посібник / С. Демерков.; Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля; Сєверодонецький технологічний ін-т. – Луганськ, 2007. – 304 с.
3. Дехтяр В. Фізичне виховання студентів вищих навчальних закладів: навч. посібник / В. Дехтяр. – К.: Екмо, 2005. – 219 с.
4. Ивойлов А. В. Волейбол: учебник для институтов физ. культуры / А. В. Ивойлов, Ю. Д. Железняк. – М.: ФиС, 1990. – 230 с.
5. Ігри та ігрові вправи техніко-тактичного характеру в підготовці футболістів: методичний посібник / Й. Г. Фалес, О. Ф. Огерчук, О. В. Колобич, А. В. Дулібський; Львівський держ. ін-т фізичної культури. – Л., 1998. – 112 с.
6. Кондрашин В. Г. Тренировка баскетболистов высших разрядов / В. Г. Кондрашин, В. М. Корягин. – К.: Здоров'я, 1978. – 96 с.
7. Монаков Г. В. Підготовка футболістів: теорія і практика / Г. В. Монаков. – К.: Здоров'я, 2007. – 287 с.
8. Піменов М. П. Ігрова підготовка волейболістів / М. П. Піменов. – К.: Здоров'я, 1997. – 212 с.
9. Соломонко В. В. Футбол: підручник для студ. вищих навч. закладів фізвиховання і спорту / В. В. Соломонко, Г. А. Лісенчук, О. В. Соломонко.– 2-е вид., виправ. і доп. – К.: Олімпійська література, 2005.– 296 с.
10. Спортивні ігри з методикою викладання: метод. реком. / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича: уклад. Ю. Ю. Мосейчук. – Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2010.– 60 с.
11. Ткач П. Фізичне виховання студентів ВНЗ / П. Ткач; Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк : Надстир'я, 1996. – 180 с.
12. Фізичне виховання: навч. посіб. / С. І. Присяжнюк, В. П. Краснов, М. О. Третьяков та ін.– К.: Центр учбов. літератури, 2007.– 219 с.

Навчальне видання

Розвиток творчості в спортивних іграх

Методичні рекомендації

Укладач: **Саказли Федір Іванович**

Формат 60x84 1/16. Ум.друк.арк. ____
Тираж 30 прим. Зам.№ ____

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м.Миколаїв, вул.Паризької Комуни, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №4490 від 20.02.2013р.

